

Kahden kulttuurin välissä

MARKKU VANTTAJA

Valitse vanhempasi huolella! Jos näet haluaa menestyä koulussa ja päästä hyvin palkattuun ammattiin, on syytä välttää syntymistä köyhään perheeseen, jossa on lukuisia muitakin ongelmia kuin rahan puute. Ruusuisen tulevaisuuden voi varmistaa valitsemalla koulutetut ja varakkaat vanhemmat. Koulutie on silloin ke-

vyempi ja työelämässäkin avautuvat todennäköisemmin rahakkaammat näkymät. Näin ovat sosiaalisen liikkuvuuden tutkijat joskus viisastelleet.

Sosiaalisen liikkuvuuden tutkimuksissa otetaan usein annettuna lähtökohtana se, että pitkälle kouluttautuminen ja ylemmään toimihenkilöasemaan si-

Alfred Lubrano
Limbo: Blue-Collar Roots,
White-Collar Dreams
Wiley, 2004

joittuminen ovat itsestään selviä päämääriä, joita ihmiset tavoittelevat. Näinhän ei tietenkään asianlaita ole. Monet työläisper-

heissä varttuneet kuitenkin ottavat tämän tavoitteen todesta ja ahkerasti kouluja käymällä päätyvät hyvin palkattuun ja siistiin sisätyöhön. Harvemmin esiintuotu asia on, että lapsuuden kodin kulttuurista irtautuminen ja valkokaulusammattiin päätyminen saattaa tuoda mukanaan myös yllättäviä ongelmia. Amerikkalainen journalisti Alfred Lubrano kirjoitti joitakin vuosia sitten kiintoisan kirjan niin sanotun sosiaalisen nousun tehneiden ihmisten kokemuksista. Omiin ja sadan haastattelemansa henkilön elämäkokemuksiin perustuen hän on koostanut tarinan siitä, millaista on työläisperheessä kasvaneen elämä valkokaulusihmisten joukossa. Näitä kahden maailman välissä tasapainoilevia ihmisiä Lubrano nimittää straddlereiksi. Vaikka kirja pohjautuu ”amerikkalaisen unelman” toteuttaneiden Yhdysvaltojen kansalaisten kertomuksiin, on tarinoissa epäilemättä paljon tuttua myös muissa maissa vastaavan kulttuurisen siirtymän tehneille ihmisille.

Työläisperheestä valkokaulusammattiin kouluttautumisen seurauksena yksilö saattaa kokea joutuneensa ikään kuin kahden kulttuurin välimaastoon, jolloin hän ei tunne olevansa täysin kotonaan kummassakaan ympäristössä. Aikoinaan jo Chicagon koulukunnan tutkijat Robert E. Park ja Everett V. Stonequist puhuivat juuriltaan irtaantuneista marginaali-ihmisistä, jotka olivat eri syistä päätyneet arvoiltaan ja normeiltaan uudelleen ympäristöön. Marginaali-suudella he tarkoittivat nimenomaan ulkopuolisuuden kokemusta, joka syntyy yksilölle esimerkiksi siirtolaisuuden, sosiaalisen liikkuvuuden tai uskonnollisesta yhteisöstä eroamisen seu-

rauksena. Juurettomuuden ja ulkopuolisuuden kokemus on se hinta, jonka toiset joutuvat maksamaan siitä, että ovat ahkerasti kouluja käymällä tehneet kulttuurisen siirtymän. Toisaalta seuraukset voivat olla yksilön kannalta myös myönteisiä, jolloin hän kykenee poimimaan molemmista elämäntavoista ja kulttuurisista käytännöistä parhaina kokemansa puolet. Asioiden tarkastelu kahden tai useamman kulttuurin näkökulmasta voi lisäksi avata tavanomaista monipuolisemman näkymän ihmisten elämään ja auttaa suhtautumaan avarakatseisemmin erilaisiin elämäntapoihin.

* * *

Koulussa menestymisen ja koulutusuran pituuden kannalta vanhempien tuella on usein keskeinen merkitys. Lubranon teoksessa tulee esiin se, kuinka työläisvanhemmat halusivat tukea ja kannustaa lapsiaan opinnoissa, koska olivat itse aikoinaan jääneet opinhaluistaan huolimatta vaille koulutusta. He eivät halunneet lastensa joutuvan esimerkiksi raskaisiin, epätyytyttäviin ja pienipalkkaisiin töihin, joita he olivat itse aina joutuneet tekemään. Tämä työläisvanhempien suhtautumistapa on havaittu myös monissa suomalaisissa koulutustutkimuksissa. Lubrano viittaa kuitenkin myös siihen, kuinka joissakin työläisperheissä koulunkäyntiä ja kirjojen lukemista pidettiin pikemminkin ajan ja rahan haaskauksena. Hän kuvailee tällaisten perheiden olevan kuin kaiken sisäänsä nieleviä mustia aukkoja. Niissä koulu saataan nähdä lähinnä piilopaikkana, jonne laiskat tai ainakin harhaanjohtetut nuoret pakenevat

vain välttääkseen todellista työntekeä. Kun kotiväki ei tue jälkeläisensä tavoitteita ja ponnisteluja, on koulutuksesta kiinnostuneilla nuorilla edessään huomattavasti vaivalloisempi taival kuin kannustusta saaneilla ikätovereillaan. Koulutuskielteisessä perheessä kasvaneella on periaatteessa kaksi reittiä valittavanaan: joko alistua vanhempiansa tahtoon ja valita vähän koulutusta edellyttävä ammatti tai vastustaa kotiväkeä ja maksaa valintansa seuraukset.

Lubranon mukaan työläisvanhemmat saattavat pelätä, että koulutuksen myötä heidän lapsensa alkavat kuvitella olevansa jollakin tavalla parempia kuin vanhempansa ja hylkäävät lapsuuden perheessä tärkeänä pidetyt arvot. Vanhempiansa ”yläpuolelle asettumista” ei Lubranon haastatteleminen ihmisten keskuudessa ollut havaittavissa, mutta sen sijaan arvomaailman muuttuminen näytti olevan usein väistämätön seuraus. Siirtymä voi tuottaa hankaluuksia, koska niin moni asia muuttuu. Usein käy niin, että jokainen askel opintitiellä etäännyttää yhä enemmän omista vanhemmista ja kasvuympäristöstä. Sosiaalisesta noususta saatetaan silti puhua ylistävästi, vaikka kysymys voi olla siltojen polttamisesta menneeseen elämään. Moni saa huomata, että omien vanhempien tai entisten ystävien kanssa on vaikea keksiä mitään keskusteltavaa. Luultavasti juuri tämä seikka saattaa saada vanhemmat tai vanhat kaverit oletamaan, että akateeminen koulutus on synnyttänyt ylimielisyyttä ja saanut henkilön kuvittelemaan itsestään liikoja.

Kulttuurisen siirtymän kokemuksen syvyys riippuu tietysti siitä, kuinka etäällä henkilön

kodin kulttuuriset käytännöt ovat ns. valkokaulusväestön elämis- ja arvomaailmasta. Amerikkalaisessa luokkayhteiskunnassa eri väestöryhmien kulttuuriset erot ovat huomattavasti suurempia kuin Suomen kaltaisessa maassa, jossa on vielä toistaiseksi mm. julkisin varoin ylläpidetty koulutusjärjestelmä sekä suhteellisen hyvät opintotukisysteemi ja sosiaaliturva. Sen vuoksi monille Lubranon esiin tuomille havainnoille ei välttämättä aina löydy vertailupohjaa suomalaisesta yhteiskunnasta. Kuitenkin esimerkiksi Katriina Järvisen ja Laura Kolben teos *Luokkaretellä hyvinvointiyhteiskunnassa* (2007) tuo hyvin esiin sen, että luokkaeroja löytyy myös Suomesta, vaikka joskus toisin väitetäänkin. Samoin Sini Kuuselan mainio opinnäytetyö *työläisperheistä yliopistoon siirtyneistä nuorista* paljastaa sen, että yksilön kotitausta vaikuttaa edelleenkin voimakkaasti hänen koulutukseensa ja kokemusmaailmaansa (Kuusela, Sivi: *Työläisperheistä yliopistoon. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos*, 2009).

On täysin ymmärrettävää, että vaikkapa syrjäseudulla työntekeijä- tai maanviljelijäperheessä kasvaneelle suomalaiselle nuorelle yliopisto-opintojen aloittamisessa on kysymys huomattavasti suuremmasta elämänmuutoksesta kuin akateemisessa kaupunkilaisperheessä vartuneen nuoren kohdalla. Opiskelu ja uravalinta edellyttävät käytännössä kaupunkiin muuttoa ja tutusta kasvuympäristöstä luopumista. Koulutuksen kautta kaupunkimaiseen keskiluokkaan siirtyminen merkitsee vanhempien edustamasta elämäntavasta irtaantumista ja habituksen muutosta, joka saattaa ol-

la erittäin hidas ja myös vaikea prosessi. Työläistaustaisen henkilön näkökulmasta moni asia esimerkiksi yliopistossa saattaa tuntua varsin oudolta. Yliopistoväen touhu voi vaikuttaa olevan lähinnä akateemista keikarointia, sivistyssanojen päämäärätöntä pyörittelyä, jonkinlaista ”teennäistä syvällisyyttä”, jatkuvaa oman erinomaisuuden esilletuomista ja pätemisen tarvetta sekä ansioiden luettelointia, jollaiseen ei ole omassa kasvuympäristössään tottunut.

* * *

Koulutetun väen maailman kummallisuutta saa ihmetellä myös opintojen jälkeen yliopistojen ulkopuolella. Lubranon mukaan amerikkalainen yrityskulttuuri perustuu yleensä valkoisen keskiluokan arvoihin riippumatta siitä, mistä kulttuurisesta taustasta yrityksen johto on lähtöisin. Kaikki on ulkoisesti rauhallista ja hillittyä. Työntekijöiden on oltava pidättyväisiä ja tunteettomia, eikä vihan tunteiden esiintuomista pidetä sopivana. Ihmisten kanssa toimeen tuleminen on arvostettu taito, joka käytännössä tarkoittaa todellisten tunteiden ja reaktioiden tukahduttamista. Piilotetut ja tukahdutetut tunteet saattavat silti myöhemmin purkautua selkään puukottamisena ja selän takana kyräilynä. Hillityn käytöksen lisäksi on pyrittävä käyttämään huoliteltua kieltä ja varomaan sopimattomia ilmaisuja tai suoraa kielenkäyttöä. Keskiluokkaisessa yritysmaailmassa myös vaatetuksella ja ulkoisella olemuksella on tärkeämpi merkitys kuin työläiskulttuurissa. Joillekin Lubranon haastatteleuille ihmisille työpaikan esimiehet olivat saattaneet antaa jo-

pa erikseen pukeutumishojeita, jotta nämä olisivat edustuskelpoisia ja sulautuisivat yrityksen tyyliin. Kiertoilmaisuja käyttävään puheeseen ja vaatteilla ko-reiluun tottumattoman työläistaustaisen ihmisen mielestä keskiluokkainen yrityskulttuuri voi tuntua pinnalliselta teeskenteilyltä.

Työläistaustaiselle henkilölle saattaa olla myös hankalaa sopeutua valkokaulustyöpaikan kilpailukulttuuriin ja oman edun tavoitteluun toisten kustannuksella. Perinteisesti työläiskulttuuriin on kuulunut olla lojaali työkaverille pikemminkin kuin pomolle ja työuralla pärjääminen on tarkoittanut lähinnä säännöllistä palkkaa sekä varmaa ja pysyvää työpaikkaa. Korkeaa koulutustasoa vaativalla valkokaulusuralla työntekijän odotetaan sen sijaan olevan uskollinen yritykselle eikä niinkään työtovereille. Valkokaulusammateissa toimivien työuralle on usein leimallista myös huippusuoritusten tavoittelu, alituinen tyytymättömyys omaan asemaan organisaation virkahierarkiassa ja siitä johtuva jatkuva ylöspäin pyrkiminen. Työtehtävien ja urakehityksen niin vaatiessa on oltava valmis lähtemään nopeastikin pitkille työmatkoille ja tarvittaessa jopa muuttamaan toiselle paikkakunnalle tai eri maahan. Lubranon mukaan työtehtävien vuoksi poissaolo perheen parista saattaa aiheuttaa straddlerille enemmän omantunnon tuskaa kuin keskiluokkaisen taustan omaavalle kollegalle, joka on jo ehkä lapsuudessaan tottunut siihen, että vanhemmat ovat paljon poissa kotoa työnsä vuoksi.

Myös perhe-elämässä straddlerit voivat ajautua moniin ristiriitaisiin tunteita herättäviin tilanteisiin, jotka liittyvät heidän ko-

titaustaansa. Jos puoliso on läh-
töisin keskiluokkaisesta perheestä,
saattavat pariskunnan käsitkset mm.
rahan käytöstä, arki-
rutiineista, lomien ja juhlien
vietosta sekä lasten kasvatuksesta
poiketa jyrkästikin toisistaan.
Monet kertoivat haluavansa lomallaan
vain levätä kaikessa rauhassa, kun taas
keskiluokkaisiin vapaa-ajanviettopoihin
rutiinoitunut puoliso järjestelee ”kehittäviä”
ja ”opettavia” ajanvietelomia, jotta lomakin
saa daan hyötykäyttöön. Eräs keskiluokkaisella
asuinalueella asuva haastateltava puolestaan
to teaa kirjassa, kuinka hänen miehl-
lestään lapsen tulisi itsenäistyä heti täysi-ikäiseksi
tultuaan, mutta hänen keskiluokkaisessa
perheessä varttuneen puolisonsa mukaan
lapset eivät koskaan kasva aikuisiksi,
vaan vanhempien tulee aina tehdä työtä
lastensa eteen. Sama haastateltava to teaa
myös, että häntä raivostuttaa ympärillä
olevien naapurien tapa kasvattaa lapsiaan
ikään kuin koko maailma pyörisi näiden
pienien kullannurujen ym-

pärillä. Lapsuudessaan vaatimattomiin
oloihin ja niukkaan rahankäyttöön tottuneen
ihmisen on ehkä vaikeaa sietää tarpeeton-
ta rahan tuhlausta ja yllisyyteen sijoittamista
tai liiallista lasten hemmottelua. Monet
tuskailivatkin sitä, voivatko he myöhemmin
tulevaisuudessa edes kunnioittaa ja arvostaa
aikuisiksi varttuneita lapsiaan, jos nämä
ovat tottuneet saamaan liian paljon valmiina
ilman ponnisteluja. Eräs työläistäustainen
ja aikuisiällään miljoonaomaisuuden hankkinut
isä pyrki sen vuoksi estämään ns. ”pilalle
hemmotelun kakaran syndrooman” pitämällä
lapsensa erossa yläluokkaisten vanhempien
jälkeläisistä sekä erilaista eliittiväen kerhois-
ta ja järjestöistä.

* * *

Työntekijäperheessä varttunut ja akateemiseen
ammattiin siirtynyt suomalainenkin lukija
todennäköisesti tunnistaa monia kirjassa
kerrottuja ilmiöitä, vaikka ei olisi niitä tullut
aiemmin ajatelleeksi-

kaan. Välillä vaikuttaa tosin siltä, että
Lubranon kirjassa annetaan turhan romanti-
soiva, kaunisteltu ja yhtenäinen kuva niin
sanotusta työläiskulttuurista. Duunarit
tuntuvat kirjan mukaan olevan rehellisiä,
rehtejä, suorapuheisia ja aitoja ihmisiä,
joiden ainoa ongelma on se, että he joutu-
vat raatamaan voimiaan säästämättä
raskaassa työssä. Vähemmälle huomiolle
jää se, että työläisperheitä samoin kuin
keskiluokkaisia perheitäkin on monien
lähtöön. Se on kuitenkin selvää, että
perheiden elämäntavoissa ja ihmisten
kasvuympäristöissä on eroja ja joskus
siirtymä elämäntavasta toiseen tuo mukana
ennakoimattomiakin ongelmia ja toisinaan
kokemuksen siitä, ettei oikein sopeudu
uuteen ympäristöön, johon on esimerkiksi
kouluttautumisen kautta päätynyt. Lubranon
mukaan monien straddlerien mielestä onkin
hämmentävää huomata, että vielä keski-
iässä joutuu kamppailemaan identiteettinsä
kanssa miettien, kuka on ja mikä on oma
paikka elämässä.